

Jordbruksareal som ligger samlet. Foto: Wenche Dramstad / NIBIO.

Mer og samlet areal gir mer areal i drift

Geografiske analyser av jordbruksareal som kan være ute av drift

I 2021 var det cirka 122 000 landbrukseiendommer i Norge som hadde mer enn 10 dekar maskinelt høstbart jordbruksareal. De fleste av disse, nesten hundre tusen, hadde så og si alt jordbruksareal i drift. Det betyr imidlertid også at mer enn 20 000 landbrukseiendommer har noe eller mesteparten av eiendommens jordbruksareal tilsynelatende ute av drift. Vi har delt landbrukseiendommer inn i fire grupper basert på mengde areal som kan være ute av drift, og vurdert om det er forskjell mellom gruppene med tanke på størrelse og fordeling av jordstykker.

BAKGRUNN

Arealbruk er pekt på som en svært viktig faktor i flere av de store utfordringene vi står overfor; vi skal sikre nok og trygg mat til en økende befolkning, ta vare på artsmangfoldet og begrense effekten av klimaendringene. I Norge er jordbruksareal en begrenset ressurs, og vi har en rekke begrensninger

i forhold til ulike produksjoner på en stor del av disse arealene grunnet klimatiske forhold, terreng og jordsmonn.

Basert på data fra 2021 har NIBIO beregnet at i underkant av 9,5 %, tilsvarende 871 306 dekar, maskinelt høstbart jordbruksareal kan være ute av drift¹.

¹ www.nibio.no/tema/jord/arealressurser/andre-kart/jordbruksareal-som-kan-vaere-ute-av-drift

Fra et rent arealmessig ståsted er dette en arealreserve som kan tas i bruk igjen, gitt en situasjon der dette er ønskelig eller nødvendig. Men hvor enkelt vil det være? Hva er det som gjør at arealet tilsynelatende ikke er i drift i dag? Er det forhold ved landbrukseiendommer med mye areal ute av drift som skiller dem fra landbrukseiendommer med lite areal ute av drift?

JORDBRUKSAREAL SOM KAN VÆRE UTE AV DRIFT

NIBIO produserer temakartet «Jordbruksarealer som kan være ute av drift». Grunnlaget for kartene er søknader om produksjonstilskudd i landbruket. Kartet viser arealer som ligger på landbrukseiendommer der ingen søker om produksjonstilskudd, eller som ligger på landbrukseiendommer der det søkes om mindre areal enn det som er tilgjengelig (Mathiesen 2019). Det finnes jordbruksarealer som er i drift, men der det ikke søkes om tilskudd av ulike årsaker.

Utgangspunktet for våre analyser er landbrukseiendommer. For alle landbrukseiendommer som har mer enn 10 dekar jordbruksareal har vi beregnet en prosentverdi for hvor mye areal som kan være ute av drift på eiendommen. Hvis det ikke søkes om produksjonstilskudd til noe av jordbruksarealet på eiendommen, får den verdien 100 %. Hvis det søkes om produksjonstilskudd til en andel av jordbruksarealet på eiendommen, får den en verdi mellom 1 og 99 %. Hvis det søkes produksjonstilskudd til alt jordbruksareal på eiendommen, får den verdien 0 %. Landbrukseiendommene har vi så delt inn i fire grupper:

- Gruppe 1: 0-9 % ute av drift
- Gruppe 2: 10-50 % ute av drift
- Gruppe 3: 51-99 % ute av drift
- Gruppe 4: 100 % ute av drift

Vi vet hvor jordstykkene som befinner seg på en landbrukseiendom ligger, men vi vet ikke hvilke av jordstykkene som eventuelt er ute av drift. Dette begrenser analysemulighetene. Allikevel mener vi at analyser kan gi oss interessante sammenhenger mellom jordstykkenes geografi og andelen ute av drift.

SAMMENHENGER

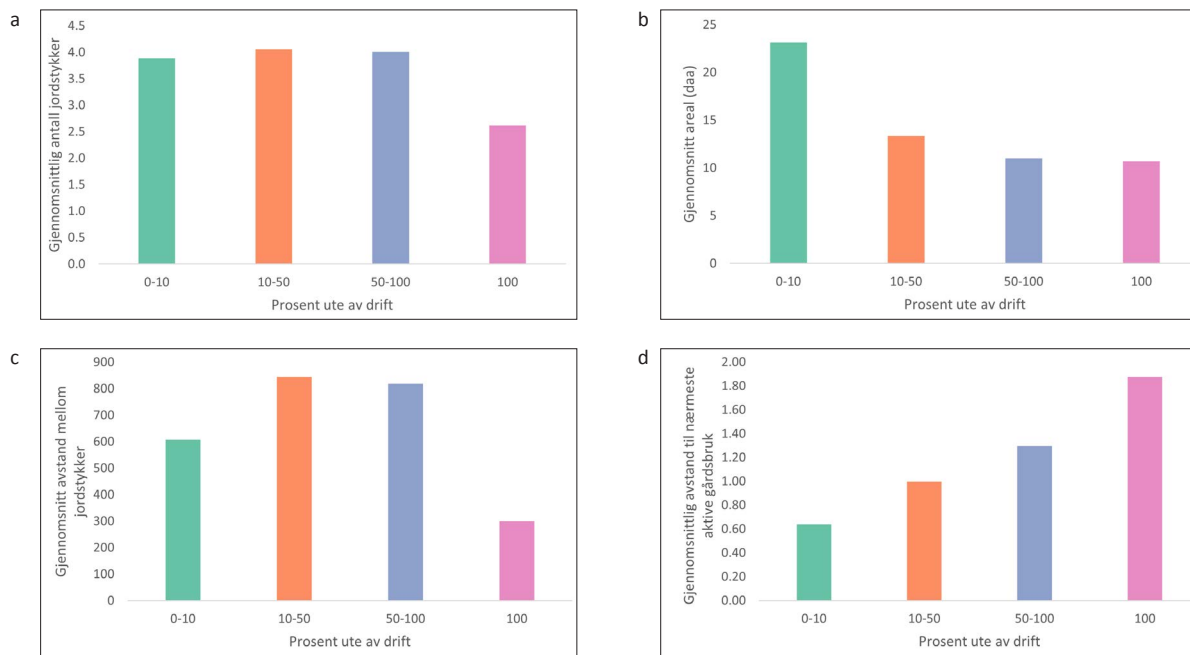
Vi satte som grense at landbrukseiendommene skulle ha minst 10 dekar jordbruksareal for å tas med i analysene. For 2021 data ga dette 122 733 landbrukseiendommer. Tabell 1 viser fordelingen av landbrukseiendommer mellom gruppene. De 122 733 eiendommene hadde til sammen et areal på 8 723 298 dekar, fordelt på 462 271 jordstykker.

Figur 1a viser at gruppe 4 (100 % ute av drift) i snitt har færre jordstykker per landbrukseiendom. I figur 1b er det gruppe 1 (0-9 % ute av drift) som skiller seg ut, med i snitt mer areal per landbrukseiendom. For gjennomsnittlig avstand mellom jordstykker på samme landbrukseiendom har gruppe 2 og 3 de høyeste verdiene (figur 1c). Lavere tall i gruppe 1 og 4 betyr at der hvor det enten er svært liten eller svært høy andel ute av drift ligger jordstykkene tettere sammen. Kortere avstander i gruppe 4 kan være et resultat av at den gruppen generelt har færre jordstykker (figur 1a).

Vi ser en negativ sammenheng mellom gjennomsnittlig avstand fra senterpunkt av jordstykker på samme landbrukseiendom til nærmeste aktive gårdsbruk. Kortest avstand finner vi i gruppe 1, altså de med minst areal ute av drift. Landbrukseiendommer hvor alt jordbruksareal er ute av drift har, sammenlignet med de andre gruppene, få jordstykker, lite areal og det er langt til nærmeste aktive gårdsbruk. Ser vi bak de nasjonale tallene i figur 1d viser det seg at fylkene Nordland og Troms og Finnmark skiller seg ut med lang avstand til nærmeste aktive bruk.

Tabell 1. Antall landbrukseiendommer fordelt på de fire gruppene med ulik andel areal antatt å være ute av drift.

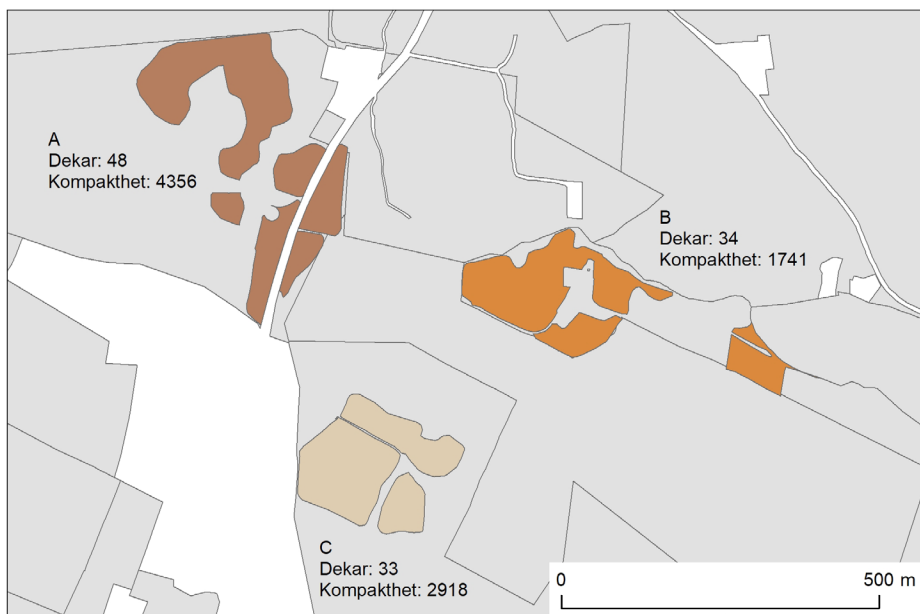
	Gruppe 1 (0-9 %)	Gruppe 2 (10-50 %)	Gruppe 3 (51-99 %)	Gruppe 4 (100 %)
Antall landbrukseiendommer	97 266	9 987	2 291	13 189
Prosent	79	8	2	11

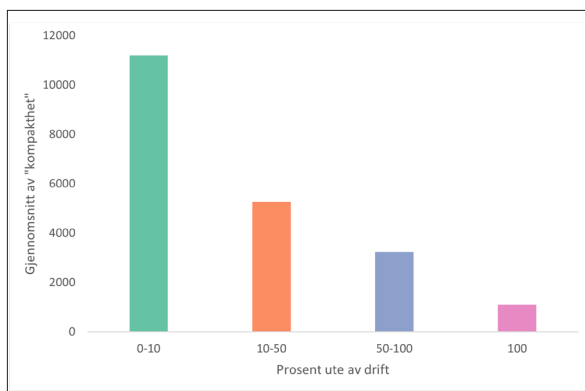
Figur 1. a) Gjennomsnitt antall jordstykker per landbrukseiendom, b) gjennomsnitt areal (dekar) per landbrukseiendom, c) gjennomsnitt avstand mellom jordstykker på samme landbrukseiendom, d) gjennomsnitt avstand fra senterpunkt av jordstykker på samme landbrukseiendom til nærmeste aktive gårdsbruk (som søkte produksjonstilskudd i 2021).

Avstand mellom arealer er én ting, en annen ting er hvor store arealene er. Vi har kombinert de to målene i en «kompaktindikator». Denne indikatoren gir høye verdier hvis det er kort avstand mellom store arealer på samme landbrukseiendom og liten verdi i motsatt tilfelle, det vil si der det er lang avstand mellom små arealer på samme landbrukseiendom (figur 2).

Landbrukseiendommer i gruppe 1 (0-9 % ute av drift) viser i snitt høyere verdi for «kompakthet» enn de andre gruppene. Det vil si at denne gruppen av landbrukseiendommer har jordstykker som er større og ligger nærmere hverandre. «Kompaktheten» synker for gruppene etter som det bli mer areal ute av drift (figur 3).

Figur 2. Vi har beregnet et mål for hvor «kompakt» jordbruksarealet ligger på en landbrukseiendom. I eksempelet har landbrukseiendom B og C nesten samme størrelse på jordbruksarealet (34 og 33 dekar), men landbrukseiendom C har et mer samlet areal og får en høyere verdi for kompakthet. Jordbruksarealet på eiendom A ser kanskje ut til å være mellom B og C når det gjelder spredning, men har mer areal (48 dekar) og får et høyere tall for kompakthet enn både landbrukseiendom B og C.

Figur 3. Vårt mål for «kompakthet» tar hensyn til både størrelse og avstand mellom jordstykker på samme landbrukseiendom og viser forskjell mellom gruppene. Høyere verdi betyr at større jordstykker ligger med mindre avstand.

Jordbruksareal som ligger mer spredt. Foto: Oskar Puschmann / NIBIO.

KONKLUSJON

Det er en rekke mulige årsaker til at arealer kan være ute av drift. Det kan være terreng, størrelse eller form på arealet som gjør det lite hensiktsmessig å drive med dagens jordbruksredskap. Det kan være beliggenhet som gjør arealet lite tilgjengelig eller lite lønnsomt å bruke, for eksempel for en leietager. Det kan også være forhold knyttet til produksjonsform eller andre kvaliteter ved arealet som gjør det lite interessant å beholde i drift. I våre analyser finner vi igjen flere av disse punktene, ikke minst det som har med størrelse og avstand å gjøre. Vi ser en klar sammenheng mellom en indikator for «kompakthet» av jordbruksareal på en landbrukseiendom og andel ute av drift på samme landbrukseiendom. På landbrukseiendommer med lite areal ute av drift finner vi jordstykker med stort areal og kompakt beliggenhet. Land-

brukseiendommer med mer areal ute av drift, men som samtidig har høy kompakthet er etter vår vurdering der tilbakeføring av areal til matproduksjon bør prioriteres. Samtidig er antagelig grensen for hva brukeren vurderer som «drivverdig» dynamisk, og antagelig også ulik i ulike deler av landet. Dette bør undersøkes nærmere, og også følges opp i en tid der matsikkerhet og selvforsyning står på agendaen.

REFERANSER

Mathiesen, H.F. 2019. På sporet av fôret - Hvordan kan vi identifisere jordbruksareal som ikke er i drift? NIBIO Rapport 5(81).

Denne POP-en er del av en serie på tre POP-er som belyser ulike sider ved jordbruksareal som kan være ute av drift.

FINANSIERING

Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri.

Forskningsmidlene
for jordbruk og matindustri

FORFATTERE:

Svein Olav Krøgli (svein.olav.krogli@nibio.no),
Misganu Debella-Gilo, Linda Aune-Lundberg,
Wenche Dramstad